

Державний вищий навчальний заклад
“Запорізький національний університет”
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

**НАУКОВІ ПРАЦІ
ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ЗАПОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**



Випуск XXXIV

Запоріжжя

2012

УДК 94(066)
ББК ТЗ(0)я43
НЗ4

*Постановою Президії ВАК України № 1-05/1 від 10.02.2010 р.
збірник включено до переліку фахових видань, у яких можуть
публікуватися результати дисертаційних робіт з історичних наук
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія КВ № 15438-4010 ПР від 19.06.2009 р.
Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Запорізького національного університету (протокол № 3 від 27.11.2012 р.)*

Редакційна колегія:

*Турченко Ф. Г., доктор історичних наук, професор (головний редактор)
Васильчук Г. М., доктор історичних наук, професор
Ігнатуша О. М., доктор історичних наук, професор
Каганов Ю. О., кандидат історичних наук, доцент (відповідальний секретар)
Лях С. Р., доктор історичних наук, професор
Нестеренко Л. О., кандидат історичних наук, доцент
Тимченко С. М., доктор історичних наук, професор
Ткаченко В. Г., кандидат історичних наук, доцент
Турченко Г. Ф., доктор історичних наук, професор
Фролов М. О., доктор історичних наук, професор*

Рецензенти:

*Пиріг Р. Я., доктор історичних наук, професор
Терещенко Ю. І., доктор історичних наук, професор*

**НЗ4 Наукові праці історичного факультету Запорізького національного
університету. – Запоріжжя : ЗНУ, 2012. – Вип. XXXIV. – 334 с.
ISSN 2076-8982**

*Збірник розрахований на науковців, викладачів історії, аспірантів, студентів й усіх, хто
цікавиться історичним минулим.*

*Редакційна колегія не обов'язково поділяє позицію, висловлену авторами у статтях, та не
несе відповідальності за достовірність наведених даних та посилань.*

ISSN 2076-8982

УДК 94(066)
ББК ТЗ(0)я43

© Автори статей, 2012
© ЗНУ, 2012



Зміст

Історія України

М. В. Любичев УГЛУБЛЕННІ СООРУЖЕННЯ НА СЕЛИЩАХ ЧЕРНЯХОВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В ДНЕПРО-ДОНЕЦЬКОЇ ЛЕСОСТЕПІ	12
О. Ю. Замура СЕЗОННА ДИТЯЧА СМЕРТНІСТЬ У С. ВЕТОВОМУ БАСАНСЬКОЇ ПРОТОПОПІЇ ПЕРЕЯСЛАВСЬКО-БОРИСПІЛЬСЬКОЇ ЄПАРХІЇ ПРОТЯГОМ 1734–1786 рр.	26
М. М. Бирук СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ОСТРОГА В КІНЦІ XVII ст.	32
С. Я. Семенча З ІСТОРІЇ МІСТА ДНІПРОДЗЕРЖИНСЬК: ДО ВИТОКІВ ТОПОНІМУ РОМАНІВ – РОМАНКОВЕ	37
І. М. Гулянович СОЦІОТОПОГРАФІЯ АНАНЬЄВА В ДОРЕФОРМЕННИЙ ПЕРІОД.....	45
А. І. Червінський АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК АРХІТЕКТУРИ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ	48
Л. С. Аджиєва НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА КРИМУ (XIX ст.)	53
І. П. Задерейчук СТАН САДІВНИЦТВА У НІМЦІВ КРИМУ В XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст.	58
О. В. Федорченко ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПОШТОВО-ТЕЛЕГРАФНИХ СЛУЖБОВЦІВ НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст. В ОДЕСЬКОМУ ПОШТОВО-ТЕЛЕГРАФНОМУ ОКРУГУ	62
О. П. Сарнацький ДІЯЛЬНІСТЬ ЦАРИЗМУ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОРГАНІВ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ГАЛИЧИНІ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	66
В. С. Гвоздик СТАНОВИЩЕ БІЖЕНЦІВ В ОЛЕКСАНДРІВСЬКОМУ ПОВІТІ КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В УМОВАХ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1915-1916 рр.)	70
О. І. Ісаюк СПІВЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ СПІЛЬНОТ У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (1914-1918 рр.)	75
О. С. Ядлоєвська УЧАСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ВИБОРЧІЙ КАМПАНІЇ ДО УКРАЇНСЬКИХ УСТАНОВЧИХ ЗБОРІВ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ	82
В. Ж. Попов СТОСУНКИ ВЛАДИ ТА НАСЕЛЕННЯ МІСТ УКРАЇНИ У 1917-1920 рр.	87
М. П. Олійник ДОПОМОГА ЖЕРТВАМ ГОЛОДУ 1921-1923 РОКІВ НА ПОДІЛЛІ.....	93
О. П. Степанчук НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ПОЛЬСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ТА КОМАНДУВАННЯ ВІЙСЬКА ПОЛЬСЬКОГО ЩОДО УКРАЇНЦІВ ХОЛМЩИНИ В 20-30-х РОКАХ XX ст.	97
О. В. Тєвікова ОБРЯДОВІСТЬ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ПЕРІОДУ ХРУЦОВСЬКОЇ «ВІДЛИГИ» (1953-1964 рр.).....	101
Ю. О. Каганов «СМІХ КРИЗЬ СЛЪОЗИ»: РАДЯНСЬКА УКРАЇНА У ДЗЕРКАЛІ ПОЛІТИЧНОГО АНЕКДОТУ	106
М. В. Брегеда СТАВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ДО УСУНЕННЯ Г. ЖУКОВА ВІД ВЛАДИ (1957 р.)	109

І. М. Хомич ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ АРХІВНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1950–1980-х рр.	114
С. В. Савченко ОЛЕНА АПАНОВИЧ В УКРАЇНСЬКОМУ ЖІНОЧОМУ РУСІ.....	118
В. О. Кацєро ЕЛЕМЕНТИ АМЕРИКАНСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕЦЕНАТСТВІ (2000-2010 рр.).....	125
Л. І. Полякова ЕВОЛЮЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ПІЛОК ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ В РОЗРІЗІ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ	128
О. В. Томаченко УКРАЇНСЬКІ ШКІЛЬНІ ПІДРУЧНИКИ 1990–2009 рр. З ІСТОРІЇ: ЗДОБУТКИ І ПРОБЛЕМИ НАПИСАННЯ.....	134

Історія релігії в Україні

В. І. Любащенко КИЇВСЬКИЙ МИТРОПОЛИТ І МОСКОВСЬКИЙ КНЯЗЬ: ПОЛІТИЧНІ МОТИВИ КАНОНІЗАЦІЇ ПЕТРА (РАТЕНСЬКОГО)	140
І. І. Ярмошик УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА В ДОСЛІДЖЕННЯХ ПОЛЬСЬКОГО ІСТОРИКА ЯНА ФІЯЛЕКА (1864–1936 рр.)	146
О. М. Ігнатуша, Г. О. Ігнатуша ЗМІНИ В ЕКОНОМІЧНОМУ СТАНОВИЩІ РЕЛІГІЙНИХ ГРОМАД ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ (1913–1927 рр.)	150
О. Б. Потапова ОРГАНІЗАЦІЯ БЛАГОДІЙНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВОСЛАВНИМ ДУХОВЕНСТВОМ УКРАЇНИ В 1917-1920 рр.	156
О. А. Альошина ПОЗИЦІЯ ГРОМАДСЬКИХ ДІЯЧІВ ЩОДО ВНУТРІШНЬОГО УСТРОЮ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ НА ВОЛИНІ У 20-х рр. ХХ ст.	162
О. Б. Татарченко РЕПРЕСИВНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ПРОТИ ЦЕРКОВНИКІВ-“КОНТРРЕВОЛЮЦІОНЕРІВ” В 1920–1930-х рр. (НА ПРИКЛАДІ ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ)	166
Є. О. Голощалова ЛІДЕРИ ГРОМАД ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН-БАПТИСТІВ УКРАЇНИ 1920–1930-х рр.: ДОЛЯ ТА ЕПОХА	169
М. М. Гергелюк РЕЛІГІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ВИНИКНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ НА ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ У 30-40-х рр. ХХ ст.	176
К. І. Якуніна ПОЗИЦІЯ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН-БАПТИСТІВ І П'ЯТИДЕСЯТНИКІВ У ПРОЦЕСІ ЇХ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ОБ'ЄДНАННЯ В 1944–1953 рр. НА ПРИКЛАДІ РІВНЕНСЬКОЇ ТА ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ	179
Т. В. Грушева ВЗАЄМИНИ ДЕРЖАВИ ТА ХРИСТІЯНСЬКИХ ЦЕРКОВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)	184

Всесвітня історія та міжнародні відносини

С. О. Голованов ТРАНСФОРМАЦІЇ В СУХОПУТНІЙ АРМІЇ АФІНСЬКОГО ПОЛІСУ В УМОВАХ ПЕЛОПОННЕСЬКОЇ ВІЙНИ (431-404 рр. до н.е.)	188
М. М. Сайко КРЕДИТНІ ВІДНОСИНИ В АНТИЧНОМУ РИМІ ЗА «ІНСТИТУЦІЯМИ» ГАЯ	195
Є. А. Врадій ОБРАЗ АНАРХІСТА У АМЕРИКАНСЬКІЙ ПРЕСІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст. (НА ПРИКЛАДІ «THE NEW YORK TIMES»)	201
Р. В. Макаров БРИТАНСЬКА ІМПЕРІЯ В БОРОТЬБІ ЗА ІРАКСЬКУ НАФТУ (1918–1928 рр.)	207
О. І. Скопова СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ІСПАНІЇ В ПЕРІОД КРИЗИ КОНСТИТУЦІЙНО-МОНАРХІЧНОГО ЛАДУ (1918-1930 рр.)	216

В. Ю. Годлевська ВІЙСЬКОВА РЕФОРМА ТА ЇЇ РОЛЬ В УТВЕРДЖЕННІ ДЕМОКРАТИЧНОГО РЕЖИМУ В ІСПАНІЇ (1982-1996 рр.).....	220
Л. Кос-Станішіч НОВІ ЛІВІ У СУЧАСНОМУ СВІТІ – ВИПАДОК ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ (анотація до статті М. М. Бессонової).....	225
Н. О. Зацепіна ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН КРУЇЗНОГО ТУРИЗМУ В СВІТІ	232
В. В. Забара МІЖНАРОДНИЙ АРБИТРАЖ В РАЙОНІ БРЧКО ЯК ФАКТОР ЗМІНИ ДЕЙТОНСЬКИХ МИРНИХ УГОД ПО БОСНІЇ І ГЕРЦЕГОВИНІ	234
А. О. Фурса УКРАЇНСЬКО-ГРУЗИНСЬКІ ВІДНОСИНИ В 1991-2009 рр.: ПОЛІТИКО-ДИПЛОМАТИЧНИЙ АСПЕКТ	238
І. Є. Підберезних РОЗВИТОК ВІДНОСИН МІЖ США І В'ЄТНАМОМ: СУЧАСНИЙ СТАН, НАПРЯМКИ, ПЕРСПЕКТИВИ	242
Д. В. Іщенко МІФИ ПРО ПОХОДЖЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ІСТОРІЇ	247

Історіографія. Джерелознавство

Наталія Полонська-Василенко ПРОФЕСОР Д-Р БОРИС ДМИТРОВИЧ КРУПНИЦЬКИЙ, ЙОГО ЖИТТЯ І НАУКОВА ПРАЦЯ (1894–1956) (підготував до друку Ф. Г. Турченко)	253
Є. О. Мельников ФРАНЦУЗЬКІ ПОЛІТИЧНІ ІНТРИГИ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ГЕТЬМАНА К. РОЗУМОВСЬКОГО У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ІЛЛІ БОРЩАКА	271
І. В. Черноіваненко НОТАРІАЛЬНІ ДОКУМЕНТИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ РОДУ СКАДОВСЬКИХ.....	274
Ю. Ю. Куценко ІСТОРІОГРАФІЧНІ ОБРАЗИ М. П. ДРАГОМАНОВА В ГУМАНІТАРИСТИЦІ КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ ст.	280
Л. І. Шологон ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА” ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНО- КУЛЬТУРНОГО РУХУ УКРАЇНЦІВ ГАЛИЧИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.	288
І. О. Демуз ВИСВІТЛЕННЯ ІСТОРІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст. В ДОРАДЯНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ.....	291
Р. О. Загоруйко ВІДОБРАЖЕННЯ БОРОТЬБИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ЗА УКРАЇНІЗАЦІЮ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА СТОРІНКАХ КИЇВСЬКОЇ ГАЗЕТИ «СЕЛО» (1909–1911 рр.).....	296
І. Т. Музичин «ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ» ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ ст. В РАДЯНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ	300
Л. Г. Тупчієнко-Кадирова ЗАСТОСУВАННЯ КЛАСИФІКАЦІЙНОГО МЕТОДУ У ДОСЛІДЖЕННІ ЛИСТІВ ЯК ДЖЕРЕЛ РІЗНОМАНІТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ АРХІВНОЇ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ КОМПОЗИТОРА МЕЙТУСА Ю. С.).....	305
С. В. Стельникович ДЖЕРЕЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МАТЕРІАЛІВ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ КОМІСІЇ З РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ НАЦИСТІВ ПІД ЧАС ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ	311
О. В. Романько ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ СПІВПРАЦІ РАДЯНСЬКИХ ГРОМАДЯН З ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИМИ СТРУКТУРАМИ НІМЕЧЧИНИ В ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ БІЛОРУСЬКИХ КОЛАБОРАЦІОНІСТСЬКИХ ФОРМУВАНЬ).....	315
А. В. Савченко ПРОБЛЕМИ ЯКОСТІ ЖИТТЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УРСР ПЕРІОДУ ХРУЩОВСЬКОЇ «ВІДЛИГИ»: ІСТОРІОГРАФІЯ.....	323
О. О. Івченко СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ 1953-1959 рр.: ІСТОРІОГРАФІЯ	326
НАШІ АВТОРИ	331



Содержание

История Украины

М. В. Любичев УГЛУБЛЕННЫЕ СООРУЖЕНИЯ НА СЕЛИЩАХ ЧЕРНЯХОВСКОЙ КУЛЬТУРЫ В ДНЕПРО-ДОНЕЦКОЙ СТЕПИ.....	12
Е. Ю. Замура СЕЗОННАЯ ДЕТСКАЯ СМЕРТНОСТЬ В С. ВЕТОВО БАСАНСКОЙ ПРОТОПОПИИ ПЕРЕЯСЛАВСКО-БОРИСПОЛЬСКОЙ ЕПАРХИИ В 1734–1786 гг.	26
Н. Н. Бирук СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ОСТРОГА В КОНЦЕ XVII в.	32
С. Я. Семенча ИЗ ИСТОРИИ ГОРОДА ДНЕПРОДЗЕРЖИНСК: К ИСТОКАМ ТОПОНИМА РОМАНОВ-РОМАНКОВОЕ.....	37
И. М. Гулянович СОЦИОТОПОГРАФИЯ АНАНЬЕВА В ДОРЕФОРМЕННЫЙ ПЕРИОД	45
А. И. Червинский АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОХРАНЕНИЯ И ОХРАНЫ ПАМЯТНИКОВ АРХИТЕКТУРЫ ИВАНО-ФРАНКОВЩИНЫ.....	48
Л. С. Аджиева НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В РАЗВИТИИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА КРЫМА (XIX в.)	53
И. А. Задерейчук СОСТОЯНИЕ САДОВОДСТВА У НЕМЦЕВ КРЫМА В XIX – В НАЧАЛЕ XX в.	58
С. В. Федорченко ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА ПОЧТОВО-ТЕЛЕГРАФНЫХ СЛУЖАЩИХ В КОНЦЕ XIX – В НАЧАЛЕ XX в. В ОДЕССКОМ ПОЧТОВО-ТЕЛЕГРАФНОМ ОКРУГЕ.....	62
А. П. Сарнацкий ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЦАРИЗМА ПО УЧРЕЖДЕНИЮ ОРГАНОВ ГРАЖДАНСКОГО СУДО- ПРОИЗВОДСТВА РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ В ГАЛИЦИИ В ГОДЫ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ.....	66
В. С. Гвоздик ПОЛОЖЕНИЕ БЕЖЕНЦЕВ В АЛЕКСАНДРОВСКОМ УЕЗДЕ ЕКАТЕРИНОСЛАВСКОЙ ГУБЕРНИИ В УСЛОВИЯХ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ (1915-1916 гг.)	70
О. И. Исаюк ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ УКРАИНСКОЙ И ПОЛЬСКОЙ ОБЩНОСТЯМИ В ЛЬВОВСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ (1914–1919 гг.).....	75
О. С. Ядловская УЧАСТИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕНЬШИНСТВ В ВЫБОРАХ В УКРАИНСКОЕ УЧРЕДИТЕЛЬНОЕ СОБРАНИЕ НА ЮГЕ УКРАИНЫ В ПЕРИОД ЦЕНТРАЛЬНОЙ РАДЫ	82
В. Ж. Попов ОТНОШЕНИЯ ВЛАСТИ И НАСЕЛЕНИЯ ГОРОДОВ УКРАИНЫ В 1917–1920 гг.	87
Н. П. Олейник ПОМОЩЬ ЖЕРТВАМ ГОЛОДА 1921-1923 ГОДОВ НА ПОДОЛЬЕ	93
О. П. Степанчук НАЦИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА ПОЛЬСКОЙ АДМИНИСТРАЦИИ И КОМАНДОВАНИЯ ВОЙСКА ПОЛЬСКОГО ОТНОСИТЕЛЬНО УКРАИНЦЕВ ХОЛМЩИНЫ В 20–30-х ГОДАХ XX в.	97
О. В. Тевикова ОБРЯДЫ И ТРАДИЦИИ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ ПЕРИОДА ХРУЩЕВСКОЙ «ОТТЕПЕЛИ» (1953-1964 гг.)	101
Ю. О. Каганов "СМЕХ СКВОЗЬ СЛЕЗЫ": СОВЕТСКАЯ УКРАИНА В ЗЕРКАЛЕ ПОЛИТИЧЕСКОГО АНЕКДОТА.....	106
Н. В. Брегеда ОТНОШЕНИЕ УКРАИНСКОГО НАСЕЛЕНИЯ К УСТРАНЕНИЮ Г. ЖУКОВА ОТ ВЛАСТИ (1957 г.).....	109
И. Н. Хомич ИССЛЕДОВАНИЕ РАЗВИТИЯ МАТЕРИАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ БАЗЫ АРХИВНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В УКРАИНЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ 1950-х – 1980-х годов.....	114

С. В. Савченко ЕЛЕНА АПАНОВИЧ В УКРАИНСКОМ ЖЕНСКОМ ДВИЖЕНИИ	118
В. А. Кацера ЭЛЕМЕНТЫ АМЕРИКАНСКОЙ ТРАДИЦИИ В УКРАИНСКОМ МЕЦЕНАТСТВЕ (2000-2010 гг.)	125
Л. И. Полякова ЭВОЛЮЦИЯ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ВЕТВЕЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ В УКРАИНЕ В РАЗРЕЗЕ СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ОПРОСА НАСЕЛЕНИЯ ЗАПОРОЖСКОЙ ОБЛАСТИ	128
А. В. Томаченко УКРАИНСКИЕ ШКОЛЬНЫЕ УЧЕБНИКИ 1990–2009 гг. ПО ИСТОРИИ: ДОСТИЖЕНИЯ И ПРОБЛЕМЫ НАПИСАНИЯ.....	134

История религий в Украине

В. И. Любащенко КИЕВСКИЙ МИТРОПОЛИТ И МОСКОВСКИЙ КНЯЗЬ: ПОЛИТИЧЕСКИЕ МОТИВЫ КАНОНИЗАЦИИ ПЕТРА (РАТЕНСКОГО)	140
И. И. Ярмошик УКРАИНСКАЯ ПРАВОСЛАВНАЯ ЦЕРКОВЬ В ИССЛЕДОВАНИЯХ ПОЛЬСКОГО ИСТОРИКА ЯНА ФИЯЛЕКА (1864–1936 гг.).....	146
А. Н. Игнатуша, Г. А. Игнатуша ИЗМЕНЕНИЯ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ ПОЛОЖЕНИИ РЕЛИГИОЗНЫХ ОБЩИН ЗАПОРОЖСКОГО КРАЯ (1913–1927 гг.)	150
О. Б. Потапова ОРГАНИЗАЦИЯ БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРАВОСЛАВНЫМ ДУХОВЕНСТВОМ УКРАИНЫ В 1917-1920 гг.	156
О. А. Алешина ПОЗИЦИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ ДЕЯТЕЛЕЙ ОТНОСИТЕЛЬНО ВНУТРЕННЕГО УСТРОЙСТВА ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ НА ВОЛЫНИ В 20-х гг. XX в.	162
А. Б. Татарченко РЕПРЕССИВНАЯ ПОЛИТИКА СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ ПРОТИВ ЦЕРКОВНИКОВ- "КОНТРРЕВОЛЮЦИОНЕРОВ" В 1920–1930-х гг. (НА ПРИМЕРЕ ЮЖНОЙ УКРАИНЫ)	166
Е. А. Голощапова ЛИДЕРЫ ОБЩИН ЕВАНГЕЛЬСКИХ ХРИСТИАН-БАПТИСТОВ УКРАИНЫ 1920–1930-х гг.: СУДЬБА И ЭПОХА	169
Н. М. Гергелюк РЕЛИГИОЗНЫЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОГО ДВИЖЕНИЯ В ЗАПАДНОЙ УКРАИНЕ В 30–40-е гг. XX в.	176
Е. И. Якунина ПОЗИЦИЯ ЕВАНГЕЛЬСКИХ ХРИСТИАН-БАПТИСТОВ И ПЯТИДЕСЯТНИКОВ В ПРОЦЕССЕ ИХ ОРГАНИЗАЦИОННОГО ОБЪЕДИНЕНИЯ В 1944–1953 гг. НА ПРИМЕРЕ РОВЕНСКОЙ И ВОЛЫНСКОЙ ОБЛ.	179
Т. В. Грушевая ВЗАИМООТНОШЕНИЯ ГОСУДАРСТВА И ХРИСТИАНСКИХ ЦЕРКВЕЙ В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ (ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)	184

Всемирная история и международные отношения

С. А. Голованов ТРАНСФОРМАЦИИ В СУХОПУТНОЙ АРМИИ АФИНСКОГО ПОЛИСА В УСЛОВИЯХ ПЕЛОПОННЕССКОЙ ВОЙНЫ (431-404 гг. до н.э.).....	188
М. Н. Сайко КРЕДИТНЫЕ ОТНОШЕНИЯ В АНТИЧНОМ РИМЕ ПО «ИНСТИТУЦИЯМ» ГАЯ	195
Е. А. Врэдий ОБРАЗ АНАРХИСТА В АМЕРИКАНСКОЙ ПРЕССЕ КОНЦА XIX – НАЧАЛА XX вв. (НА ПРИМЕРЕ «THE NEW YORK TIMES»)	201
Р. В. Макаров БРИТАНСКАЯ ИМПЕРИЯ В БОРЬБЕ ЗА ИРАКСКУЮ НЕФТЬ (1918–1928 гг.)	207
Е. И. Скопова СОЦИАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ИСПАНИИ В ПЕРИОД КРИЗИСА КОНСТИТУЦИОННО- МОНАРХИЧЕСКОГО РЕЖИМА (1918–1930 гг.)	216
В. Ю. Годлевская ВОЕННАЯ РЕФОРМА И ЕЕ РОЛЬ В УТВЕРЖДЕНИИ ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО РЕЖИМА В ИСПАНИИ (1982-1996 гг.).....	220

Л. Кос-Станишич НОВЫЕ ЛЕВЫЕ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ – СЛУЧАЙ ЛАТИНСКОЙ АМЕРИКИ (аннотация к статье М. Н. Бессоновой)	225
Н. А. Зацепина ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ КРУИЗНОГО ТУРИЗМА В МИРЕ	232
В. В. Забара МЕЖДУНАРОДНЫЙ АРБИТРАЖ В РАЙОНЕ БРЧКО КАК ФАКТОР ИЗМЕНЕНИЯ ДЕЙТОНСКОГО МИРНОГО СОГЛАШЕНИЯ ПО БОСНИИ И ГЕРЦЕГОВИНЕ	234
А. А. Фурса УКРАИНСКО-ГРУЗИНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В 1991-2009 гг.: ПОЛИТИКО-ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ	238
И. Е. Подберезных РАЗВИТИЕ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ США И ВЬЕТНАМОМ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ, НАПРАВЛЕНИЯ, ПЕРСПЕКТИВЫ	242
Д. В. Ищенко МИФЫ О ПРОИСХОЖДЕНИИ КАК ОБЪЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ИСТОРИИ	247
Историография. Источниковедение	
Наталья Полонская-Василенко ПРОФЕССОР Д-Р БОРИС ДМИТРИЕВИЧ КРУПНИЦКИЙ, ЕГО ЖИЗНЬ И НАУЧНАЯ РАБОТА (1894-1956) (подготовил к печати Ф. Г. Турченко)	253
Е. О. Мельников ФРАНЦУЗСКИЕ ПОЛИТИЧЕСКИЕ ИНТРИГИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ГЕТМАНА К. РАЗУМОВСКОГО В НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ ИЛЬКА БОРЩАКА	271
И. В. Черноиваненко НОТАРИАЛЬНЫЕ ДОКУМЕНТЫ КАК ИСТОЧНИКИ ПО ИЗУЧЕНИЮ ИСТОРИИ РОДА СКАДОВСКИХ	274
Ю. Ю. Куценко ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЕ ОБРАЗЫ М.П. ДРАГОМАНОВА В ГУМАНИТАРИСТИКЕ КОН. XIX – НАЧ. XX вв.	280
Л. И. Шологон ПЕРИОДИЧЕСКИЕ ИЗДАНИЯ ТОВАРИЩЕСТВА «ПРОСВИТА» КАК ИСТОЧНИК К ИЗУЧЕНИЮ НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ДВИЖЕНИЯ УКРАИНЦЕВ ГАЛИЦИИ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX – НАЧАЛА XX ВЕКА	288
И. А. Демуз ОТБРАЖЕНИЕ ИСТОРИИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ОБЩЕСТВ УКРАИНЫ КОНЦА XIX – НАЧАЛА XX в. В ДОСОВЕТСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ	291
Р. А. Загоруйко ОТБРАЖЕНИЕ БОРЬБЫ УКРАИНСКОГО НАРОДА ЗА УКРАИНИЗАЦИЮ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА СТРАНИЦАХ КИЕВСКОЙ ГАЗЕТЫ «СЕЛО» (1909–1911 гг.)	296
И. Т. Музычин «ЗАПАДНОУКРАИНСКИЙ ВОПРОС» КАК ОДИН ИЗ АСПЕКТОВ ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ СТРАТЕГИИ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ В НАЧАЛЕ XX в. В СОВЕТСКОЙ ИСТОРИОГРАФИЧЕСКОЙ РЕТРОСПЕКТИВЕ	300
Л. Г. Тупчиенко-Кадырова ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДА КЛАССИФИКАЦИИ В ИССЛЕДОВАНИИ ПИСЕМ КАК ИСТОЧНИКОВ РАЗЛИЧНОЙ ИНФОРМАЦИИ (НА ПРИМЕРЕ АРХИВНОГО ТВОРЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ КОМПОЗИТОРА МЕЙТУСА Ю. С.)	305
С. В. Стельникович ИСТОЧНИКОВЕДЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ МАТЕРИАЛОВ ЖИТОМИРСКОЙ ОБЛАСТНОЙ КОМИССИИ ПО РАССЛЕДОВАНИЮ ЗЛОДЕЯНИЙ НАЦИСТОВ ВО ВРЕМЯ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ	311
О. В. Романько ИСТОРИОГРАФИЯ ПРОБЛЕМЫ СОТРУДНИЧЕСТВА СОВЕТСКИХ ГРАЖДАН С ВОЕННО- ПОЛИТИЧЕСКИМИ СТРУКТУРАМИ ГЕРМАНИИ В ПЕРИОД ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ (НА ПРИМЕРЕ БЕЛОРУССКИХ КОЛЛАБОРАЦИОНИСТСКИХ ФОРМИРОВАНИЙ)	315
А. В. Савченко ПРОБЛЕМЫ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ УССР ПЕРИОДА ХРУЩЕВСКОЙ «ОТТЕПЕЛИ»: ИСТОРИОГРАФИЯ	323
А. А. Ивченко СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРЕОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНСКОМ СЕЛЕ 1953–1959 гг.: ИСТОРИОГРАФИЯ	326
НАШИ АВТОРЫ	331



Contents

History of Ukraine

M. V. Lubichev	DEEP-SET CONSTRUCTIONS IN SETTLEMENTS OF CHERNYAKHOV CULTURE IN WOODED STEPPE OF THE DNIEPER-DONETS REGION	12
O. Yu. Zamura	INFANT MORTALITY RATE SEZONALITY IN VETOVO VILLAGE BASAN PROTOPOPIA OF PEREYSLAV-BORISPOL BISHOPRIC DURING 1734–1786.....	26
M. M. Byruk	SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPING OF OSTROH IN THE END OF THE 17 TH CENTURY	32
S. Ya. Semencha	FROM HISTORY OF CITY DNEPRODZERZHINSK: TO THE SOURCES OF TOPONIM OF ROMANOV-ROMANKOVoe	37
I. M. Hulianovych	SOCIOTOPOGRAPHY OF ANAN'YIV IN THE PREREFORM PERIOD	45
A. I. Chervinskiy	VITAL PROBLEMS OF PRESERVATION AND PROTECTION OF ARCHITECTURAL MONUMENTS IN IVANO-FRANKIVSK REGION	48
L. S. Adzhieva	THE SCIENTIFIC RESEARCHES IN THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE OF CRIMEA (XIX TH CENTURY)	53
I. P. Zadereychuk	THE CONDITION OF CRIMEAN GERMAN'S GARDENING IN THE XIX – EARLY XX CENTURY.....	58
O. V. Fedorchenko	VOCATIONAL TRAINING OF POST-TELEGRAPH OFFICIALS IN THE END XIX – EARLY XX CENTURY IN ODESSA POSTAL-TELEGRAPHIC DISTRICT	62
O. P. Sarnatskiy	THE ACTIVITIES OF TSARISM FOR THE ESTABLISHMENT OF ORGANS OF CIVIL JUSTICE OF THE RUSSIAN EMPIRE IN GALICIA DURING THE FIRST WORLD WAR	66
V. S. Gvozdyk	THE SITUATION OF REFUGEES IN ALEXANDROVSK UYEZD OF EKATERINOSLAV PROVINCE IN CONDITIONS THE FIRST WORLD WAR (1915-1916)	70
O. I. Isayuk	RELATIONS BETWEEN UKRAINIAN AND POLISH NATIONAL GROUPS IN LVIV UNIVERSITY (1914-1919)	75
O. S. Yadlovska	THE PARTICIPATION OF THE NATIONAL MINORITIES IN THE UKRAINIAN FOUNDATIONAL MEETING ELECTIONS IN THE SOUTH UKRAINE DURING THE PERIOD OF THE CENTRAL RADA.....	82
V. Zh. Popov	RELATIONS OF POWER AND POPULATIONS OF CITIES OF UKRAINE IN 1917-1920	87
M. P. Oliynyk	ASSISTANCE TO THE VICTIMS OF STARVATION IN 1921-1923 ON PODILLYA	93
O. P. Stepanchuk	NATIONAL POLICIES OF POLISH ADMINISTRATION AND COMMAND OF THE POLISH ARMY ABOUT UKRAINIANS FROM HOLMSCHINA IN 20-30 YEARS OF XX CENTURY	97
O. V. Tevikova	RITUALISM OF POPULATION OF UKRAINE DURING THE KHRUSHCHEV "THAW" (1953-1964)	101
Yu. O. Kaganov	«LAUGHTER THROUGH TEARS»: SOVIET UKRAINE IN THE MIRROR OF POLITICAL ANECDOTES	106
M. V. Bregeda	THE ATTITUDE OF THE UKRAINIAN POPULATION TO REMOVED G. ZHUKOV FROM AUTHORITY (1957)	109

I. N. Khomych	RESEARCH OF DEVELOPMENT OF MATERIAL AND TECHNICAL BASE OF THE ARCHIVED ESTABLISHMENTS IN UKRAINE IN THE SECOND HALF OF 1950-1980 TH	114
S. V. Savchenko	ELENA APANOVICH'S ROLE IN THE UKRAINIAN WOMEN'S MOVEMENT	118
V. O. Katsero	ELEMENTS OF THE AMERICAN TRADITION OF PATRONAGE IN UKRAINE (2000-2010)	125
L. I. Polyakova	THE EVOLUTION OF CO-OPERATION OF BRANCHES OF STATE POWER IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF SOCIAL PUBLIC OPINION POLLS IN ZAPORIZHZHYA REGION	128
A. V. Tomachenko	UKRAINIAN TEXTBOOKS 1990-2009 FROM HISTORY: ACHIEVEMENTS AND CHALLENGES OF WRITING	134

History of Religions in Ukraine

V. I. Lyubashchenko	KIEVAN METROPOLITAN AND PRINCE OF MOSCOW: POLITICAL MOTIVES OF PETER (RATEN'SKY) CANONIZATION	140
I. I. Yarmoshyk	UKRAINIAN ORTHODOX CHURCH IN RESEARCH OF THE POLISH HISTORIAN YAN FIJALEK (1864-1936)	146
O. M. Ignatusha, G. O. Ignatusha	CHANGES IN ECONOMIC SITUATION OF THE RELIGIOUS COMMUNITIES OF ZAPORIZHZHYA REGION (1913-1927)	150
O. B. Potapova	ORGANIZATION OF CHARITY ACTIVITY OF ORTHODOX CLERGY OF UKRAINE IN 1917-1920	156
O. A. Alyoshyna	IN THE ATTITUDE OF PUBLIC FIGURES TOWARDS THE INNER ORGANIZATION OF THE ORTHODOX CHURCH IN VOLYNIA IN 20s OF 20 CENTURY	162
O. B. Tatarchenko	THE REPRESSIVE POLICIES OF THE SOVIET REGIME AGAINST REVOLUTIONARY ECCLESIASTICS IN 1920 - 1930 (ON THE EXAMPLE OF THE SOUTHERN UKRAINE)	166
E. O. Goloshchapova	LEADERS OF COMMUNITIES OF EVANGELICAL CHRISTIAN BAPTISTS OF UKRAINE IN 1920-1930'S: DESTINY AND AGE	169
M. M. Herheliuk	RELIGIOUS CONDITIONS OF NATIONAL LIBERATION MOVEMENT UPRISING IN WESTERN UKRAINE OF 1930s-1940s	176
K. I. Yakunina	POSITION OF EVANGELICAL CHRISTIANS-BAPTISTS AND PENTECOSTALS IN THE PROCESS OF THEIR ORGANIZATIONAL ASSOCIATION IN 1944-1953 IN THE RIVNE AND VOLIN REGIONS	179
T. V. Grusheva	THE RELATIONS BETWEEN THE STATE AND THE CHRISTIAN CHURCHES IN MODERN UKRAINE (HISTORIC ASPECT)	184

World history and international relations

S. O. Golovanov	TRANSFORMATIONS IN THE LAND ARMY OF THE ATHENIAN POLIS IN THE PELOPONNESIAN WAR (431-404 BC)	188
M. M. Sayko	THE CREDIT RELATIONS IN ANCIENT ROME BY GUY'S «INSTITUTIONS»	195
E. A. Vradiy	IMAGE OF ANARCHIST IN AMERICAN PRESS OF THE LATE XIX TH - EARLY XX TH CENTURY (USING «THE NEW YORK TIMES» AS AN EXAMPLE)	201
R. V. Makarov	THE BRITISH EMPIRE IN STRUGGLE FOR THE IRAQ OIL (1918-1928)	207
O. I. Scopova	SOCIAL DEVELOPMENT OF SPAIN AT THE YEARS OF THE CRISIS OF CONSTITUTIONAL-MONARCHIST REGIME (1918-1930)	216

14	V. Yu. Godlews'ka	MILITARY REFORM AND ITS ROLE IN STRENGTHENING OF DEMOCRATIC REGIME IN SPAIN (1982-1996)	220
18	L. Kos-Stanišić	NEW LEFT IN THE CONTEMPORARY WORLD – THE CASE OF LATIN AMERICA (summary by M. M. Bessonova)	225
25	N. A. Zatsepina	THE HISTORY AND CURRENT STATUS OF CRUISE TOURISM IN THE WORLD	232
28	V. V. Zabara	INTERNATIONAL ARBITRATION IN THE BRCKO AREA AS A FACTOR OF THE CHANGES OF THE DAYTON PEACE AGREEMENT ON BOSNIA AND HERZEGOVINA	234
34	A. O. Fursa	UKRAINIAN-GEORGIAN RELATIONS 1991-2009: POLITICAL AND DIPLOMATIC ASPECTS	238
40	I. E. Pidbereznykh	DEVELOPMENT OF RELATIONS BETWEEN THE USA AND VIETNAM: MODERN SITUATION, DIRECTIONS AND PERSPECTIVES	242
46	D. V. Ishchenko	MYTHS OF COMMON DESCENT AS AN OBJECT OF STUDY IN POLITICAL HISTORY	247

Historiography. Source studies

50	Nataliya Polonska-Vasylenko	PROFESSOR DR. BORYS DMYTROVYCH KRUPNITSKIY, HIS LIFE AND SCIENTIFIC WORK (1894–1956) (prepared for publication by F. G. Turchenko)	253
56	E. A. Melnikov	FRENCH POLITICAL INTRIGUES AND ACTIVITY OF HETMAN K. ROZUMOVSKY IN RESEARCH OF ILKO BORSCHAK	271
62	I. V. Chornoivanenko	NOTARIAL DOCUMENTS AS A SOURCE OF STUDY OF HISTORY OF THE FAMILY OF SKADOVS'KI	274
66	Yu. Yu. Kucenko	HISTORIOGRAFICAL CHARACTERS OF M.P. DRAHOMANOV IN HUMANITIES AT THE END OF XIX BEGINNING OF XX CENTURY	280
69	L. I. Shologon	PERIODICAL EDITIONS SOCIETY «PROSVITA» AS A SOURCE OF THE HISTORY OF THE NATIONAL CULTURAL MOVEMENT OF GALICIAN UKRAINIANS IN THE 2 ND HALF OF THE 19 TH AND THE BEGINNING OF THE 20 TH CENTURY	288
76	I. O. Demuz	REFLECTION OF THE HISTORY OF AGRICULTURAL COMPANIES OF UKRAINE IN THE LATE XX TH – EARLY XXTH CENTURIES IN PRE-SOVIET HISTORIOGRAPHY	291
79	R.O. Zagorulko	DISPLAYING OF THE UKRAINIAN NATION'S FIGHT FOR THE UKRAINIZATION OF THE PRIMARY EDUCATION ON THE PAGES OF THE KYIV NEWSPAPER «SELO» (1909–1911)	296
84	I. T. Muzychyn	"WESTERN UKRAINE QUESTION" AS AN ASPECT OF FOREIGN POLICY STRATEGY OF THE RUSSIAN EMPIRE IN THE EARLY XX CENTURY IN SOVIET HISTORIOGRAPHICAL RETROSPECT	300
88	L. G. Tupchienko-Kadyrova	USING OF CLASSIFICATION METHOD IN RESEARCH OF LETTERS AS VARIOUS INFORMATION GENERATORS (ON THE EXAMPLE OF THE ARCHIVED CREATIVE INHERITANCE OF COMPOSER YU. MEYTUS)	305
95	S. V. Stelnykovych	SOURCES POTENTIAL OF MATERIALS OF THE ZHITOMIR REGIONAL COMMISSION ON THE INVESTIGATIONS OF NAZI'S CRIMES DURING GREAT PATRIOTIC WAR	311
01	O. V. Romanko	HISTORIOGRAPHY OF PROBLEM OF COLLABORATION OF SOVIET CITIZENS WITH THE MILITARY- POLITICAL STRUCTURES OF GERMANY IN THE PERIOD OF SECOND WORLD WAR (BY THE EXAMPLE OF THE BYELORUSSIAN COLLABORATIONIST FORMATIONS)	315
07	A. V. Savchenko	QUALITY PROBLEMS LIVING OF RURAL POPULATION OF THE USSR DURING THE KHRUSHCHEV «THAW»: HISTORIOGRAPHY	323
16	A. A. Ivchenko	SOCIO-ECONOMIC CHANGES IN THE UKRAINIAN VILLAGE 1953–1959 YEARS: HISTORIOGRAPHY	326
		OUR AUTHORS	331



Всесвітня історія та міжнародні відносини

УДК 94:355.48(38)

С. О. Голованов

ТРАНСФОРМАЦІЇ В СУХОПУТНІЙ АРМІЇ АФІНСЬКОГО ПОЛІСУ В УМОВАХ ПЕЛОПОННЕСЬКОЇ ВІЙНИ (431–404 рр. до н.е.)

Стаття присвячена аналізу стану сухопутних сил Афінського полісу та змінам, які відбувалися в афінському війську під впливом подій Пелопоннеської війни. Особливу увагу приділено питанням тактики фаланги, легкої піхоти та кінноти в бою, аналізу інституту найманців в полісному війську.
Ключові слова: Пелопоннеська війна, Афіни, фаланга, голліт, легка піхота, пельтасти, найманці.

Проблема, яку обрано нами для цієї статті, тісно пов'язана з подіями Пелопоннеської війни. Тому дослідження періоду останньої третини V ст. до н.е. в аспекті розвитку воєнного мистецтва, військової справи афінської держави в цілому можуть відкрити для сучасних дослідників історії стародавнього світу значну та серйозну інформацію не лише про безпосередній перебіг бойових дій, але й про більш глибокі процеси та трансформації у військовій, політичній та суспільній сферах, що відбувалися під час воєнних дій, та у взаємозв'язку з воєнною історією вказаного періоду.

Аналізуючи залежність між еволюцією воєнного мистецтва та політичним розвитком держави, ми одразу ж потрапляємо на ґрунт, багатий на висновки та узагальнення. Більшість дослідників воєнної історії дотримуються погляду, за якого історія військового мистецтва повинна містити виклад послідовних змін у способі ведення війни [1, с.11]. Отже історія військового мистецтва повинна поставати не в статичному вигляді, не лише в окремих подіях, а в динамічному вигляді. Її слід розкривати, як перебіг змін та розвиток в контексті економічних та суспільних чинників, що їх обумовили. Крім того, аналіз військового мистецтва Афін у зазначений період надає нам важливу інформацію відносно політичного, економічного та соціального становища в державі. На думку Ф. Меринга, щоби зрозуміти характер та образ ведення війни будь якого народу, слід вивчити його політичне, економічне та соціальне становище [2, с.6]. Крім того, аналіз будь якої війни стає науковим та набуває значення лише тоді, коли цей аналіз пов'язано із загальним ходом еволюції воєнного мистецтва [3, с. 12].

Військове мистецтво античного суспільства відзначалося своєрідністю, що випливала з його особливої політичної структури. Античний поліс, як форма держави, визначав не лише зміст і характер суспільного життя громадянського колективу а також характер його військової організації. Загальна структура полісного суспільства та його військової організації були взаємозалежними та розвивалися в тісному зв'язку між собою. Так, ополчення демократичного полісу фактично являло собою озброєні народні збори.

Основними джерелами інформації про побудову афінської армії в період Пелопоннеської війни залишаються Фулідід і Ксенофонт. Певну увагу питанням полісного війська приділив Аристотель. Окремі приділяє мало уваги питанням організації та бойових якостей афінської армії. На відміну від нього, бойових діях. Він висвітлює предмет нашої розмови з великим знанням справи, володів ґрунтовним досвідом участі в авторитетна думка створює враження обґрунтованої позиції людини, обізнаної у своїй справі. Аристотель кілька раз викладав свою думку з питань військового мистецтва, але не заглиблювався в аналіз проблеми.

Як зазначає Г.Дельбрюк, «Історія воєнного мистецтва є однією з ниток тканини загальної історії та починається разом з нею» [4, с.33]. Разом із тим цей досвідчений та авторитетний дослідник воєнної історії скаржиться на недостатність джерел з найбільш давніх періодів цієї науки й підкреслює, що лише починаючи з греко-перських війн відомості воєнно-історичного характеру набувають більш-менш задовільної повноти та достовірності [5, с.33-34]. Дельбрюк з виправданою недовірою ставить до Геродота та його історичної праці, особливо в усьому, що стосується воєнної історії. Проте він визнає, що праця Геродота містить зерно достовірності, а тому залишається надія відтворити або підтвердити недостатньо перевірену інформацію, що її надають інші джерела. З Г. Дельбрюком погоджується також П.Коноллі відносно крайньої обмеженості інформації, яку надають джерела відносно афінської військової системи, зазначаючи, що на

противагу цьому, щодо спартанців ми маємо значно ширшу та більш детальну інформацію... [6, с.39]. Було здійснено чимало вдалих спроб дослідити процес розвитку, як збройних засобів, так і прийомів інженерно-фортифікаційного забезпечення армій грецьких полісів. В контексті цього питання доречно згадати праці Носова К, Свечина А., Голіцина М. Приділяв увагу питанню озброєння полісних армій також відомий радянський дослідник історії воєнного мистецтва І. Разін [7, 146-148]. Проте для нього, як нам здалося, цей предмет посідав другорядне місце, поступившись місцем аналізу тактичних та стратегічних аспектів воєнних кампаній. Тому розгляд Разіним І. питання озброєння армій грецьких полісів та римської армії не пішов далі, ніж констатація. Пильної уваги заслуговує робота А. Строкова «Военное искусство Древнего мира» (М., 1946). Але, при всій його ретельності та увазі до найменших подробиць перебігу військових дій, цей автор також поставився до аналізу питань історії розвитку озброєнь, як до другорядного завдання. Найбільш пильну увагу еволюції зброї та обладунків приділив Коноллі П. Його праця «Греція і Рим. Енциклопедія перебували у вжитку в арміях давньогрецьких полісів та римської армії протягом всього античного періоду. Певний інтерес у дослідників викликає праця С. Енгліма, Ф.Дж. Джестіса [8, с. 18-32]. Неприпустимо також обходити увагою працю фон Вінклера, яку присвячено історії розвитку зброї [9]. З метою реконструкції зброї, археологічних джерел. Ці останні, більшою частиною представлені зображеннями на вазових розписах, яка була на використанні в античних арміях визначеного періоду, обґрунтованим буде звернення до керамічними фігурками, поховальними зображеннями на могильних рельєфах тощо. Проте, в нашій статті ми не маємо можливості приділити достатньої уваги аналізу археологічних джерел. Отже, ми маємо значний фахівців з нашої проблеми. Спробуємо розглянути стан полісної армії афінян та його трансформацію в ході бойових дій.

Сухопутне полісне військо Афін у V ст. до н.е. складалося з ополчення громадян. За свідченням П. Коноллі, в період Пелопоннеської війни, Афіни могли виставити військо близько 30 тис. голплітів. З них до участі в битві були придатні лише, приблизно, половина. Решта були або молодше 19 років, або ветерани, старші 45 років [10, с.38]. Ці, занадто молоді воїни та ветерани призначалися для гарнізонної та сторожової служби. Зевгіти складали більшу частину особового складу армії. Вони залучалися до служби в якості голплітів. Важка піхота афінської армії перебувала під командою десяти *таксиархів*. Їм були підпорядковані *лохаги*, які очолювали окремі підрозділи – *лохоси*. Комплектування піхоти та кінноти афінської армії відбувалося по філах, які виконували, в цьому випадку, роль призовних округів. Таким чином, вихідці з однієї територіальної філи, утворювали один підрозділ. На полі бою вони стояли поряд в строю. Це посилювало згуртованість та стійкість війська. Порівнюючи бойові якості армій, що протидіяли одна одній, Веррі Дж. зазначає, що спартанські голпліти перевершували афінських у стійкості та бойовому вишколі, оскільки для спартанців війна була професійним заняттям [11, с.45]. Проте афіняни завжди відчували в бою плече родича або сусіди. Разом вони усвідомлювали, що б'ються за рідну землю, свою домівку, вулицю. Це додавало їм впевненості та стійкості.

Традиційним різновидом бойового порядку голплітів була фаланга (масив, моноліт). Вона втілювала колективну волю всієї сукупності важко озброєних голплітів. В цьому моноліті не було волі окремих людей. Фаланга являла собою тактичний організм, який мав задачу – перемелювати на порох людей, що протистояли йому [12, с.23]. Крім того, побудова фаланги не дозволяла окремим бійцям ухилитися від бою, залишати своє місце в строю. Вона примушувала кожного рухатися у складі всієї сукупності бійців назустріч ворогові. Формування фаланги, як різновиду бойового порядку, відбувалося під впливом суспільних та економічних перетворень в процесі становлення та розвитку античного полісу. Розвиток суспільного життя, торгових відносин, грошовий обмін, культ держави в очах окремого громадянина, підкорення інтересів однієї окремої особистості інтересам полісного колективу, обумовлювала розвиток на полі бою об'єднаної тактичної сукупності важко озброєних воїнів [13, с.24]. Безумовні переваги регулярного бойового порядку відзначав також Аристотель «Без тактичного порядку важка піхота ні на що не придатна» [14, IV, 13].

Фаланга була типовим бойовим порядком полісного ополчення. Її становленню сприяли формування та розвиток полісного суспільства, розвиток міста та товарно-грошових відносин, пов'язаних із містом. Разом із складанням станової структури полісного суспільства, централізації управління, відбувалося висунення на передній план культу держави та громадянського обов'язку, та відсування окремої особистості на другий план. Це сприяло формуванню згуртованого громадянського колективу, складання майнової та правової план. Це сприяло формуванню згуртованого громадянського колективу, складання майнової та правової план. Це сприяло формуванню згуртованого громадянського колективу, складання майнової та правової план. Це сприяло формуванню згуртованого громадянського колективу, складання майнової та правової план.

Фаланга була типовим бойовим порядком полісного ополчення. Її становленню сприяли формування та розвиток полісного суспільства, розвиток міста та товарно-грошових відносин, пов'язаних із містом. Разом із складанням станової структури полісного суспільства, централізації управління, відбувалося висунення на передній план культу держави та громадянського обов'язку, та відсування окремої особистості на другий план. Це сприяло формуванню згуртованого громадянського колективу, складання майнової та правової план. Це сприяло формуванню згуртованого громадянського колективу, складання майнової та правової план. Це сприяло формуванню згуртованого громадянського колективу, складання майнової та правової план.

Формування такого типу бойового порядку відбувалося протягом VIII ст. до н.е. Від сукупності двобоїв, коли кожен бився «сам за себе», створилася система шикуння в кілька шеренг у глибину, одна за одною. Г. Дельбрюк, посилаючись на Павсанія, відзначає перші ознаки появи фаланги в періоді Месенських війн. Вони не переслідували [14, с. 56]. Першими винайшли такий бойовий порядок для них було важливіше, ніж вбити ще кількох ворогів. Найбільш давнє згадування про фалангу можна знайти в легенді, яку наводить Поліен [16.1, 10]. Так, під час війни Гераклідів зі Спартою перші зненацька атакували лакедемонців під час, коли ті здійснювали жертвоприношення. Але спартанці не розгубилися, а почали ставати щільним бойовим порядком, потім рушили на мелодію. Натхнені такою музикою, спартанці почали ставати щільним бойовим порядком, потім рушили на ворога та перемогли. Цей досвід підказав лакедемонцям, що до бою їх завжди вели флейтисти. Як заповів оракул, вони завжди лишатимуться непереможними, доки битимуться разом із флейтистами, а не

проти них. Саме флейтисти є ознакою бойового порядку : коли вояки б'ються безладно, кожен сам по собі, вони не марширують в такт музиці, а створюють гамір та заглушують флейти [17. (Лісії.22), 18. V,70]. Тож, за свідченням джерел, лакедемоняни йшли в атаку під ритмічну музику. Але це не виключає того, що в останню мить перед ударом фаланга могла перейти з форсованого маршу на біг [19, с.44]. Афіняни, скоріш за все, дотримувалися схожої тактики. Не випадково громадянська присяга афінян мистила слова: «Хай не полишу я товариша, з яким ітиму поряд у строю». Майже такими ж словами висловився Софокл у своїй Атигоні : « Він не залишить свого поста під час битви – звияжний та справедливий бойовий товариш» [20. Ant. 670]. Через необхідність заступати загиблого воїнами, що стояли позаду, фаланга являла собою не кілька шеренг, що поставлені одна за одною, а декілька колон, де воїни кожної колони стояли позаду один з одного. Тож, кожна колона ставала окремою бойовою одиницею. Але така точка зору не пояснює надто малої глибини бойового порядку афінян в Марафонській битві. Як відомо, тоді фаланга афінян в центральній ділянці мала глибину всього на три-чотири щити, тобто три – чотири шеренги. Отже, ми можемо припустити альтернативну точку зору, за якої афінська фаланга була організована, не як щільно згуртовані колони, а як шеренги, вишикувані одна за одною. Слід врахувати, що спартанська фаланга була дуже небезпечною саме під час лобової атаки з короткої дистанції. Водночас, вона була мало придатною до атаки з розбігу. Частіше спартанці, при лобовому зіткненні, не розганялися назустріч противнику, а стояли на місці до останньої можливості, очікуючи, поки ворог наблизиться до найкоротшої дистанції. Афінська фаланга ж навпаки, зазвичай здалеку починала наступ, а подолавши половину відстані до ворога, переходила в атаку. Гопліти, співаючи пеан, рушали спочатку кроком вперед а, при наблизненні до противника, переходили на біг. Вони прагнули набрати найбільшої швидкості на момент зіткнення з противником.

Стоячі у щільному строю, гопліт відчував незручність при зміні бойової позиції. Зокрема йому було занадто тісно при занесенні спису для удару згори. Цю позицію приймали перед атакою. Для зміни положення необхідно було нахилити спис вістрям уперед, потім підняти його над правим плечем та поміняти захват рукою. Для вправного виконання такої маніпуляції необхідним було довге тренування. Тому досвідченим оком можна було відразу визначити якість підготовки армії, судячи по тому, як гопліти виконали цю зміну захвата. Тренуванню армії афіняни приділяли значну увагу. Розуміючи, як важливо навчати молодь бойовому мистецтву, афіняни починали підготовку хлопчиків до воєнної служби, починаючи від семирічного віку [21, с. 147]. Високий рівень фізичного виховання в грецьких полісах відіграв не останню роль у створенні такого бойового порядку.

Фаланга була вразливою з флангів, особливо з правого. Крайній праворуч гопліт залишався відкритим з правого боку. Усвідомлюючи це, стратеги прагнули ставити на правий фланг відбірних, найсильніших та найбільш досвідчених бійців. В Дельбрюка ми знаходимо цікаве припущення відносно тактики фаланги на початку бою. На його думку, при зустрічному бої, кожна з атакуючих сторін перед зіткненням подавалася праворуч із наміром охопити своїм правим флангом ворожий лівий фланг, з метою компенсувати вразливість свого правого флангу [22, с.100]. З цієї причини, кожна фаланга тіснила ворожу фалангу на її лівому флангу але й сама посувалася лівою стороною під натиском ворожого війська. Тож, під час битви між собою обидві фаланги здійснювали повільний оберт проти годинникової стрілки. Думку Дельбрюка підтримує Веррі Дж. На підтвердження цієї думки, він згадує про битву при Мантиней 418 р. до н.е., – рідкий для цієї війни, приклад великих битв сухопутних армій. Під час бою обидві армії: спартанці та афіняни, прагнули обійти одні одних з правого флангу та захистити свій лівий фланг. Спартанцям вдалося це зробити першими, тому вони виграли цю битву [23, с.43]. Думка Дельбрюка видається нам добре аргументованою. Проте це не робить її переконливою. Зазначимо, до того ж, що Г.Дельбрюк не наводить посилань на джерело, з якого він робить своє припущення.

Посування правого флангу праворуч в обхід лівого ворожого флангу дійсно може створити певну позиційну перевагу в битві. Але ця тактична перевага буде тимчасовою і не гарантує розгрому ворожого лівого флангу, який з лівої сторони щільно закритий щитами. Разом із тим, такий обхідний маневр примушує бойового порядку та може скінчитися катастрофою. Згадаємо загальноновизнану думку про нездатність фаланги до маневрів на полі бою. Виникає питання: чим же насправді пояснити силу правого флангу, На нашу думку, непокоєння стратегів за свій правий фланг викликало прагнення його підсилити. Сюди ставили найсильніших та досвідчених воїнів. Тому фаланга зазвичай ставала більш сильною та стійкою саме на правому флангу. Відомо також про звичай, за яким місце воєначальника в бою було саме на правому флангу. Стратег ставав на цю ділянку, щоби контролювати все, що тут відбувається під час битви. [24.VI,111].

Управляти гоплітами в бою була важко, оскільки шоломи воїнів, які цілком закривали голови бійців, заважали почути команду. Хотілося би наголосити, що таку перешкоду знали командири не лише античних, але всіх армій стародавнього світу. В колотнечі рукопашного бою, всі голоси потопали в брязканні зброї, увагу на щось стороннє. Тож, віддавати команди голосом було марною справою. Можна стверджувати, що під час битви арміями управляли за допомогою сигналів сурми.

В ближньому бою одночасно могли діяти лише дві шеренги фаланги. Бійці другої шеренги виконували в моральну підтримку для бійців, що були попереду. Якщо воїн передньої шеренги вибував з ладу, його шансів мала фаланга, яка мала більше щитів у глибину, за однакової довжини фронту. Під час зустрічного бою обидві фаланги втрачали бійців, але билися, поки мали резерв у тилу. Тому стратеги в битві ніколи не

спиратися на підтримку голлітів [27, II, 81]. Під час атаки голліти мали значну ударну потужність. Середня та легка піхота були більш ефективними при обороні. Своїм маневруванням та униканням зустрічного бою, лучники виснажували важко озброєних ворожих голлітів. Їхня роль на полі бою постійно зростала. Геродот відзначає, що вже в битві при Платеях у 479 р. до н.е. у війську афінян налічувалося 800 лучників.

Ще однією особливістю афінського війська була більшість грецьких держав. Виключенням з цього правила є не набула вагомого значення у військовій справі більшої частини грецьких держав. Під час Пелопоннеської війни, кіннота кіннота фесалійців, яка відзначалася чудовими бойовими якостями. Під час Пелопоннеського союзу, але й вона мала обмежені афіння своєю чисельністю дещо переважала кінноту Пелопоннеського союзу, але й вона мала обмежені можливості, являючи собою, на думку Г. Дельбрюка, лише голлітів, яких посадили верхи. Афіння, рівно як і спартанці, не навчилися ефективно використовувати свою кінноту під час цієї війни. Приналежність певного роду війська. Представники майнового розряду вершників було ознакою, скоріше соціального статусу, а не громадянина Афін до майнового розряду вершників все одно з'являлися під час призову разом із конем. Протягом VI-V ст. до н.е., незважаючи на численні зображення вершників на грецькій кераміці, ми не зустрічаємо прикладів активного бойового застосування кінноти. Це пояснювалося, напевно тим, що кіннота, навіть добре навчена, була майже безпомічною в протидії з важкою піхотою. Вона не була здатною, за того рівня розвитку бойового мистецтва, виконувати самостійні тактичні задачі. В битвах їй відводилася допоміжна роль. Тому, для афінян, на період середини V ст. до н.е. утримування кінноти вважалося неприпустимою розкішшю. Цьому роду військ відводилася допоміжна роль. Під час, так званої, Архідамової війни Перикл доручав загонам кінноти тільки переслідувати спартанські загоны голлітів, які грабували маєтки та селянські господарства Аттики. Але афіння вдавалися до таких переслідувань лише за умови впевненої чисельної переваги. Ми маємо лише поодинокі приклади битви між кіннотами ворожих армій. За тієї ж, Архідамової війни мало місце бойовище між кіннотою афінян та фесалійців проти беотійської кінноти. Слід зазначити також, що під час Сицилійської експедиції 411 р. до н.е. кіннота афінян відіграла значну роль. В битві при Мантинеї афінська кіннота прикривала відступ своєї важкої піхоти та врятувала життя багатьом своїм голлітам. У битві при Делії у 424 р. до н.е. фіванці здобули перемогу завдяки своїй кінноті. Тоді афінська кіннота прикривала відступ своїх голлітів. (В цій битві, тоді ще молодий Алківіад, який був вершником, допоміг врятуватися своєму вчителю Сократу, що бився в озброєнні голліта.)

Усвідомлення недоліків фаланги з огляду на використання легкої піхоти, зумовило те, що афіння значно раніше від усіх еллінів зрозуміли значення середньої піхоти, пельтастів, як роду військ і запровадили його у своїй армії. Про те, яке значення мало сполучення та взаємодія різних видів військ, згадує також і Фулідід в епізоді, де розповідається про те, як афіння переслідували коринфян від Мегари у 459 р. до н.е. «Тим часом, коли переможені коринфяни відступали, доволі велика частина їхнього війська... не знаючи дороги, потрапила за огорожу якогось маєтку, яке було все ж оточено ровом, так що іншого виходу не було. Побачивши це, афіння перекирили головний вихід, та, оточивши маєток легкими військами, на смерть забили камінням усіх, хто там знаходився» [28.I.106]. Легка піхота була більш здатною до маневрування. Вона могла успішно діяти на нерівній та гірській місцевості, в хащах, лісах, уникати бою у невідповідній позиції та нав'язувати ворогові бій у зручних для себе умовах. Але до кінця V ст. кіннота та легка піхота по відношенню до фаланги важко озброєних голлітів залишаються тільки допоміжною силою. За зручних обставин, вони могли суттєво вплинути на перебіг подій на полі бою, але протягом усієї Пелопоннеської війни пельтасти так і не перетворилися в самостійні роди військ, тим більше не склали питомої ваги в полісному ополченні. Спартанська армія, за свідченнями джерел, також не мала своєї регулярної кінноти. За даними Фулідіда, кінноту для лакедемонців поставляли беотійці, фокідяни та локри [29. II, 9]. Збільшення питомої ваги легкої та середньої піхоти буде характерним для наступного століття. Афіння визнали Пелопоннеської війни пельтасти блискуче показали себе. Звісно у відкритий двобій з голлітами вони вступати не наважувалися. Але висока маневреність дозволяла їм вдало діяти проти голлітів там, де нерівна місцевість заважала останнім застосувати свої якості у повну силу. Загальновідомим прикладом цього став бій на о. Сфактерія, де Пельтасти афінян завдали поразки спартанським голлітам, знищивши частину з них та полонивши решту. Зазвичай пельтасти діяли проти флангів та в тилу ворожого строю.

Серед родів військ в розповіді про битву при Делії, Фулідід згадує пілої як легкоозброєну піхоту. «Легкого війська, регулярно озброєного (пілої), тоді не було, та його і взагалі ще не було в Афінях» [30.IV, 94]. Під словом пілої Фулідід розуміє озброєних обозних воїнів. Трохи пізніше, в розповіді про відступ, він говорить про легкі війська, що вже мали регулярне озброєння. Лучники також не відігравали рішучої ролі в перед пострілом. Грецькі стрільці натягували тятиву, затискуючи стрілу між вказівним та великим пальцем. Це не дозволяло сильно натягувати лук. Наприкінці війни, афінські лучники перейняли у скіфів спосіб натягувати лук, тримаючи саму тятиву в кільці пальців [31, с. 39].

З першої половини V ст. до н.е., афіння починають застосовувати облогу техніку [32, с.146]. Проте, пояснює катастрофу Сицилійської експедиції афінян під час невдалої облоги Сіракуз. В період, який ми воліли брати міста змором. Більш детально ми звернемося до цього питання нижче.

Особливим явищем, яке починає привертати увагу дослідників у цей період, стає поява найманців на військовій службі. Якщо за півстоліття до цього, під час греко-перських війн полісне ополчення складалося суто з громадян, то в подіях Пелопоннеської війни в лавах воюючих армій ми, поряд із громадянами полісу, вже зустрічаємо також найманців. Поява найманих воїнів була обумовлена зміною, точніше розширенням

масштабів воєнних дій, особливо під час Пелопоннеської війни. Часті та тривалі заморські експедиції з метою підкорення та контролювання віддалених островів, походи на територію противника, надовго відволікали чоловіків-громадян від домашнього господарства. Це ускладнювало життя не лише окремим громадянам, а також завдавало шкоди економіці всього полісу. Крім того, в попередні часи короткі експедиції забезпечувалися громадянами з власних коштів, тоді як за участь у тривалих походах державі доводилося вже виплачувати жалування в суттєвих розмірах. Кошти для цього стали постачати союзники, за що їх звільнили від безпосередньої участі в експедиціях. Вона покладалася на афінян, що сприяло піднесенню бойових якостей останніх. Воїни залишалися громадянами, але тепер змінювався їхній статус. Поступово постійна служба за жалування перетворювала їх на професійних вояків – тренуваних та добре навчених. Поряд із переліком громадян, які самі несли гоплітську повинність, значна кількість громадян знаходила для себе тих, хто йшов замість них на службу за платню. Навряд чи держава заперечувала проти такої заміни. Навпаки, вона виграла від цього, оскільки бойові якості війська ніяк не знижувалися, а громадяни мали можливість залишатися при своєму господарстві. Тепер військо могло безболісно на тривалий термін виступати за межі власної території, та навіть за межі Еллади, як ми бачимо на численних прикладах. Гопліти виставлялися конкретно від кожного дому. При цьому неважливо було, хто саме кожного разу піде на службу: батько, чи його сини, чи далекий родич чи навіть сусіда. Знайти охочих йти на службу чи заміну собі було неважко. Платня була високою. За твердженням А. Свечіна, добове утримання найманого вояка дорівнювало 2 драхми – що складало, на той час, шестиразовий прожитковий мінімум [33, с.29]. З метою посилення контингенту гоплітів держава ще перед початком Пелопоннеської війни завчасно заготовила тисячі гоплітських обладунків, у які обряджались фети. В експедицію на Сицилію відбуло 1500 гоплітів-громадян та 700 гоплітів з числа фетів. Це означало, що держава здійснила призов по 150 громадян від кожної з 10 територіальних філ, і спорядило ще 700 фетів обладунками (70 фетів від кожної філи), які було заготовлено на такий випадок. Отже, ми зазначимо, що окрім надзвичайних випадків, за яких обов'язковому призову підлягали всі громадяни, за період Пелопоннеської війни звичайним стає набирання до війська найманців. Звісно, найманці, як особливий контингент, існували також у попередні часи. Історії відомі приклади набору найманців до війська фараонів з числа лівійців та греків, особливо часів XVIII династії. (Так, у пророка Ісаї ми знаходимо згадування про професійних воїнів у складі асирійського війська « він легко та швидко прийде, не буде в нього ані стомленого ані виснаженого, жоден не задрімає та не засне... » [34, 5:26-29].

Це робили також лідійські царі. Грецькі тирані: Полікрат, Пейсістрат мали при собі тілоохоронців. Але це були поодинокі явища. Поява найманців, як суспільного явища, притаманного полісній державі, відповідає періоду Пелопоннеської війни. Цьому сприяли афінські стратеги Демосфен і Ламах. З боку спартанців в контексті цього питання слід назвати Лісандра, Гіліппа, Брасида. Від цього часу воєнне мистецтво мусить брати до уваги не лише сукупну масу рядових полісних ополченців. Відтепер на сцену виступають професійні наймані вояки. Одночасно з цим у суспільстві формується особливий стан – наймані професійні офіцери, яким судилося відігравати в майбутньому суттєву роль, як у громадському житті полісу, так і в історії в цілому. Особливістю періоду цієї війни було те, що, поряд із найманцями, громадяни полісу також залучаються у військо за принципом платної служби, особливо корабельними гребцями [35, с. 70-90].

У суспільстві розпочалося формування професійної армії. Протягом війни склад армії змінився суттєво. Якщо в перший період вона складалася виключно з міліційного ополчення, то наприкінці бойових дій питомо вагу її складала наймана професійна, постійна армія. Експедиція афінян проти Сіракуз стала можливою, між іншим, через те, що вона надавала можливості для заробітку значній кількості найманих воїнів. Таким чином, в межах цієї війни стався перехід до нового етапу розвитку воєнного мистецтва, всієї військової справи та зміна, багато в чому, самої природи античного мистецтва війни.

Варто взяти до уваги також і те, що Пелопоннеська війна відкриває собою чергу війн, в яких ставилося за мету досягнення гегемонії над усією Грецією. А.Е. Мішулін вважає, що сама природа полісу врешті починає схилити його до зовнішньої експансії [36, с. 220]. В період, який ми розглядаємо, зібрати кошти для залучення найманців до свого війська, могли собі дозволити далеко не всі міста, включаючи Афін (3 часів Перикла на утримання громадян, що призвано на військову службу, виділялося в день по 1 драхмі).

Обмеженість людських ресурсів полісу, у сполученні з прагненням до зовнішньої експансії, спричиняє звернення по допомогу до загонів найманців [37, с.15]. На думку Л.П. Маринович, найманництво було засобом впливу надлишкового населення з областей, в яких набиралися контингенти найманих військ. Існування надлишкового населення зазвичай пов'язується з економічною відсталістю цих районів. Природні ж особливості їх обумовлювали спеціалізацію цих районів на певних видах збройних сил.

Саме цим, на нашу думку, пояснюється те, що на час Пелопоннеської війни, лише окремі поліси – а саме Спарта, Афіни та Коринф, могли змагатися за гегемонію над усією Елладю. Але обмежені можливості полісної економіки заважали таким прагненням. Тому, зрештою, жоден з грецьких полісів так і не зміг встановити її на тривалий час.

Те, що було викладено вище, дозволяє зробити певні узагальнення та попередні висновки. Разом зі змінами, які відбулися в особовому складі та в сутності полісної армії, разом із зростанням питомої ваги найманих бійців, поступово зростає також рівень грецького бійців. Створюється певна наука стройової переїмають для використання систему тренування спартанських підрозділами (по 32-36 чоловік) які тренуються підготовки. Тепер воїни щільно згуртовуються невеликими підрозділами (здатні виступати вмінно за будь-яких обставин слідувати за командиром. Такі згуртовані підрозділи давала змогу протидіяти гоплітам, самостійно навіть проти кінноти. Поява середньої піхоти – пельтастів, давала змогу протидіяти гоплітам, виконувати самостійні тактичні задачі. Проте, слід мати на увазі, що під час Пелопоннеської війни пельтасти

лише почали формуватися, як різновид піхоти. Дійсне вдосконалення цього різновиду бійців розгорнулося лише за наступного століття. Така еволюція тактики неминуче вела до згасання значення фаланги. Підрозділи важкої піхоти тепер шикувалися не суцільним фронтом, а робили невеликі проміжки між підрозділами. Це робило фалангу більш рухливою і менше вразливою на нерівній місцевості. За рахунок невеликих інтервалів фаланга могла компенсувати порушення в строю, які неминуче виникали під час руху на пересіченій місцевості.

На завершальному етапі війни в складі армій обох сторін зростає питома вага найманих контингентів. Такі зміни в організації військової справи обумовили висунення на перший план фінансових питань в стратегічному плануванні. Для того, щоби залучати численні контингенти найманих військ, необхідно було мати значні кошти для оплачування їхньої служби. Отже, для тривалої війни були необхідні, в першу чергу великі кошти. Проте, достатніх можливостей, в цьому відношенні, не мав жоден з противників. Тільки наявність союзницьких коштів дозволяла залучати найманців. Тому, за період Пелопоннеської війни, ми бачимо наявність загонів найманців лише у військах двох ворогуючих союзів і не зустрічаємо в ополченні окремих союзних полісів.

Джерела та література

1. Свечин А. Эволюция военного искусства с древнейших времен до наших дней : Т.1 / Александр Свечин. М. –Л. : Гос. изд-во воен. лит-ры, 1927. – 383 с.
2. Меринг Ф. Очерки по истории войны / Франс Меринг. – М., 1924. – 383 с.
3. Свечин А. Эволюция военного искусства : Т.1 / Александр Свечин. – М.; Л.: Гос. изд-во воен. лит-ры, 1927. – 383 с.
4. Дельбрюк Г. История военного искусства в рамках политической истории / Ганс Дельбрюк – СПб. : Наука, 2001. – 164 с.
5. Дельбрюк Г. История военного искусства в рамках политической истории / Ганс Дельбрюк – СПб. : Наука, 2001. – 164 с.
6. Конолли П. Греция и Рим : энциклопедия военной истории / Питер Конолли – М. : Эксмо-Пресс, 2000. – 320 с.
7. Разин Е. А. История военного искусства: Т.1 / Евгений Андреевич Разин – М. : Военная литература, 1955. – 393 с.
8. Энглим С. Войны и сражения Древнего мира : 3000 г. до н.э. – 500 г. н.э. / Саймон Энглим, Филлис Дж. Джестис, Роб С. Райс и др. – М. : Эксмо, 2004. – 296 с.
9. Фон Винклер П. Оружие / Пауль Фон Винклер – М. : Софт-Мастер, 1992. – 330 с.
10. Конолли П. Греция и Рим : энциклопедия военной истории. / Питер Конолли. – М. : Эксмо-Пресс, 2000. – 320 с.
11. Вэрри Д. Войны античности. / Джон Вэрри – М. : Эксмо, 2004 – 224 с.
12. Свечин А. Эволюция военного искусства : Т.1 / Александр Свечин – М.–Л. : Гос. изд-во воен. лит-ры, 1927 – 383 с.
13. Свечин А. Эволюция военного искусства : Т.1 / Александр Свечин – М.–Л. : Гос. изд-во воен. лит-ры, 1927 – 383 с.
14. Аристотель. Политика. Афинская полития. / Аристотель; пер. С. И. Радцига. М. : Мысль, 1997 – 343 с. – Серия «Из классического наследия»
15. Дельбрюк Г. История военного искусства в рамках политической истории / Ганс Дельбрюк – СПб. : Наука, 2001. – 164 с.
16. Павсаний. Описание Эллады : Т. 1 / Павсаний; пер. С.П.Кондратьев. – 4-е изд. – М. : АСТ-Ладомир, 2002. – 512 с.
17. Полиен. Стратегемы / Полиен; пер. с греч. Димитрия Пападопуло – М. : Евразия, 2002. – 608 с.
18. Шауб І. Греко-персидские войны / Игорь Шауб, Владимир Андерсен – М. : Яуза, Эксмо, 2009. – 284 с.
19. Разин Е. А. История военного искусства : Т. 1 / Евгений Андреевич Разин. – М. : Военная литература, 1955. – 393 с.
20. Плутарх. Избранные жизнеописания в 2-х т.: Т. 2 Лисандр / Плутарх – М. : Правда, 1987 – С. 7–35.
21. Фукидид. История : Т 1–2/Фукидид; пер. Ф.Г. Мищенко. – 3-е изд. – М. : Ладомир – АСТ, 1999. – 736 с. – серия «Классики исторической мысли».
22. Дельбрюк Г. История военного искусства в рамках политической истории / Ганс Дельбрюк – СПб. : Наука, 2001. – 164 с.
23. Софокл. Трагедії / Софокл. Антигона; пер. з давньогрецької. – К. : Дніпро, 1989. – 302 с.
24. Вэрри Д. Войны античности. / Джон Вэрри – М. : Эксмо. – 224 с.
25. Дельбрюк Г. История военного искусства в рамках политической истории / Ганс Дельбрюк – СПб. : Наука, 2001. – 164 с.
26. Вэрри Д. Войны античности от Греко-персидских войн до падения Рима / Джон Вэрри – М. : Эксмо, 2003. – 224 с.
27. Геродот. История в девяти книгах / Геродот; пер. Г.А.Стратановского. – Л., 1972 (репринт. переизд.: М., 1993.)
28. Вэрри Д. Войны античности от Греко-персидских войн до падения Рима / Джон Вэрри – М. : Эксмо, 2003. – 224 с.
29. Кошеленко Г. А. История развития полиса : Т. 1 / Григорий Афанасьевич Кошеленко – М., 1983.
30. Фукидид. История : Т 1–2 / Фукидид; пер. Ф.Г. Мищенко. – 3-е изд. – М. Ладомир – АСТ, 1999. – 736 с.
31. Фукидид. История : Т 1–2 / Фукидид; пер. Ф.Г. Мищенко. – 3-е изд. – М. : Ладомир – АСТ, 1999. – 736 с.
32. Фукидид. История : Т 1–2 / Фукидид; пер. Ф.Г. Мищенко. – 3-е изд. – М. : Ладомир – АСТ, 1999. – 736 с.
33. Фукидид. История : Т 1–2 / Фукидид; пер. Ф.Г. Мищенко. – 3-е изд. – М. : Ладомир – АСТ, 1999. – 736 с.
34. Вэрри Д. Войны античности от Греко-персидских войн до падения Рима. – М. : Эксмо, 2003. – 224 с.
35. Разин Е. А. История военного искусства : Т.1 / Евгений Андреевич Разин. – М. : Военная литература, 1955. – 393 с.
36. Свечин А. Эволюция военного искусства / Александр Свечин. – М.–Л. : Гос. изд-во воен. лит-ры, 1927. – 383 с.
37. Біблія. Книга Ісайї.
38. Маринович Л. П. Наемники в период Пелопоннесской войны / Людмила Петровна Маринович // Вестник древней истории. – 1968. – №4. – С. 70–90.
39. Мишулин А.В. К изучению роли войны и военного производства в древности / Александр Васильевич Мишулин // Вестник древней истории. – 1940. – №1. – С. 215–230.
40. Маринович Л. П. Греческое наемничество IV в. до н.э. и кризис полиса / Людмила Петровна Маринович. – М. : Наука, 1975. – 273 с.

Голованов С. О. Трансформации в сухопутной армии Афинского полиса в условиях Пелопоннесской войны (431–404 гг. до н.э.)

Статья посвящена анализу состояния сухопутных сил Афинского полиса а также изменениям, уделено вопросам тактики фаланги, легкой пехоты и конницы в бою, анализу института наемничества в полисной армии.

Ключевые слова: Пелопоннесская война, Афины, фаланга, гоплит, легкая пехота, пельтасты, наемники.

The article is devoted to the analysis of the ground forces of the Athenian polis and changes that took place in the Athenian army under the influence of Peloponnesian War events. Special attention is paid to the phalanx tactics, non-armor infantry and cavalry in battling, analysis of the mercenary institute in the polis army.
Keywords: Peloponnesian War, Athens, phalanx, hoplite, non-armor infantry, peltasts, mercenaries.

УДК 931/939(37)

М. М. Сайко

КРЕДИТНІ ВІДНОСИНИ В АНТИЧНОМУ РИМІ ЗА «ІНСТИТУЦІЯМИ» ГАЯ

У статті розглянуті основні характеристики кредитних відносин в Римі на основі аналізу положень, які містяться в «Інституціях» римського юриста Гая. Проаналізований найдавніший вид кредитної угоди – «пехит», суть якої полягала в отриманні позики під заставу власного тіла. Визначені характерні риси вербальних контрактів, серед яких виділені «adpromisio» і «adstipulatio». Розглянуті особливості реальних контрактів «mutuum» і «fiducia». Проаналізовані літеральні контракти і договір товариства, який відносять до консенсуальних контрактів.
Ключові слова: античний Рим, Гай, інституції, зобов'язальні контракти, нексум.

Римський юрист Гай по праву вважається одним із найбільших авторитетів у галузі римського права. Відомо, що відповідно до закону про цитування, виданим імператором Валентініаном III (425–455 pp.) у 426 р., судді, при винесенні рішення, могли посилатися виключно на твори Папініана, Павла, Ульпіана, Модестіна і Гая, а також на твори тих авторів, на яких вони посилалися (Сцевола, Сабін, Юліан, Марцел тощо). До того ж, із творчого спадку Гая, до нашого часу дійшли не лише цитати в «Дигестах», і фрагменти окремих творів, як це сталося з творами інших юристів, а й великий підручник з права, яким і були означені «Інституції». Значна частина «Інституцій» присвячена зобов'язальному праву, тому вивчення змісту цього важливого джерела абсолютно необхідне для розуміння кредитних відносин в античному Римі.


Про Гая і його творчість написано вже немало і охарактеризувати чи, навіть, перерахувати всі наукові дослідження на цю тему немає ніякої можливості. До того ж, до нашого завдання не входить повний аналіз життя і творчості Гая, і тому ми обмежимось характеристикою найбільш важливих робіт, серед яких відзначимо дослідження І. Гурлянда [3] та Г. Дернбурга [11], а також статтю Т. Моммзена «Гай, як провінційний юрист» [15]. По багатьом з важливих питань означені автори притримуються різних точок зору, що дає можливість з великою долею вірогідності реконструювати основні віхи життя і творчості видатного юриста. У нашому дослідженні використані також роботи з основ римського права, зокрема, словники Ф. Дидинського [4] і М. Бартошека [1], дослідження Р. Зома [5], К. Чиларжа [9] і С. Муромцева [6]. Положення, приведені Гаєм, активно використовувалися й істориками, які досліджували кредитні відносини в античному Римі. Серед останніх відзначимо роботи В. Краута [14], Г. Білетера [10], К. Смірнова [7] і, нарешті, Л. Гольдшміда [13].

Однак, для подальшої роботи над темою кредитних відносин в античному Римі, необхідно упорядкувати і осмислити згадки про кредит, поміщені в «Інституціях» Гая. Зрозуміло, що у рамках одного-єдиного дослідження це зробити неможливо, тому приходиться обирати найважливіше і це, на нашу думку, дослідження зобов'язальних контрактів. Таким чином, основним завданням нашої роботи є упорядкування і аналіз зобов'язальних контрактів. Необхідно відомостей про один з найважливіших елементів кредитних відносин – зобов'язальні контракти. Необхідно визначити їх зміст і основні характеристики у відповідності з вченням Гая.

Як вказувалося вище, про життя і творчість Гая розповіли І. Гурлянд, Г. Дернбург і Т. Моммзен. Гурлянд відносив роки життя Гая до проміжку між початком правління Адріана і початком самостійного правління імператора Комода, тобто, між 117 і 180 роками [3, с. 1], на думку Дернбурга, Гай народився в кінці правління Траяна [11, с. 76], Моммзен вважав що зрілого віку Гай досяг перед смертю Адріана [15, с. 15]. Ці дані не дуже різняться і розбіжності в думках для нас не дуже суттєві, тому, не боячись впасти у велику помилку, можна визначити роки життя Гая приблизно між 120 і 180 роками.

Нам невідоме повне ім'я Гая. Зазвичай, у римського громадянина ім'я складалося з трьох частин: praenomen, nomen gentilicium, cognomen, однак до нас дійшов лише його praenomen Gaius. Причини цього невідомі, хоча Дернбург намагався пояснити це величезною популярністю Гая, внаслідок чого його повне ім'я було скорочене ще за життя славетного юриста, а інші частини ім'я з часом забулися [11, с. 96].

У питанні про те де, в якому місті, чи провінції імперії жив і працював Гай, також існує розмаїття думок, з яких ми приведемо дві основні. З самої назви роботи Моммзена видно, що вчений вважав Гая провінційним юристом, який проживав у місті Троя в провінції Азія [15]. Дернбург же відстоює думку про те, що Гай жив і викладав право у самому Римі [11, с. 80–84]. Основним доказом Дернбурга є, власне, величезний вплив Гая на розвиток юридичної науки в Римі. Важко уявити, що якийсь маловідомий провінційний юрист був поставлений Валентініаном в один ряд з такими корифеями як Папініан, Модестін, Ульпіан та інші. На думку Гурлянда, Гай міг народитись у провінції Азія, але все своє свідоме життя жив і працював у Римі [3, с. 23].



Наші автори

АДЖИСВА Ленара Сейдаметівна – кандидат історичних наук, в. о. доцента кафедри історії і правознавства Євпаторійського інституту соціальних наук Кримського гуманітарного університету, *karalera1@yandex.ru*

АЛЬОШИНА Оксана Анатоліївна – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри релігієзнавства Національного університету «Острозька академія», *oksanamv1@ukr.net*

БЕССОНОВА Марина Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України», *bessonm@gmail.com*

БИРУК Микола Миколайович – аспірант кафедри історії ім. М.П. Ковальського Національного університету «Острозька академія», *bmm777@inbox.ru*

БРЕГЕДА Микола Володимирович – кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Полтавського інституту економіки і права, *m_bregeda@ukr.net*

ВРАДІЙ Егор Андрійович – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри гуманітарних наук Дніпропетровської медичної академії, *vradiyya@ukr.net*

ГВОЗДИК Василь Степанович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри новітньої історії України Запорізького національного університету, *vasil_gvozdik@i.ua*

ГЕРГЕЛЮК Микола Михайлович – аспірант кафедри релігієзнавства та теології філософсько-теологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, *ko.g-lyuk@ukr.net*

ГОДЛЕВСЬКА Валентина Юріївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільно-політичних відносин Вінницького національного технічного університету, докторант відділу всесвітньої історії і міжнародних відносин Інституту історії України НАН України, *maolpava@yandex.ru*

ГОЛОВАНОВ Сергій Олександрович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії Інституту суспільства Київського університету імені Бориса Грінченка, *ilmarinen@ukr.net*

ГОЛОЩАПОВА Євгенія Олександрівна – кандидат історичних наук, викладач кафедри новітньої історії України Запорізького національного університету, *ukrhist@bk.ru*

ГРУШЕВА Тетяна Вікторівна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри новітньої історії України Запорізького національного університету, *grushevaznu@km.ru*

ГУЛЯНОВИЧ Ігор Михайлович – аспірант кафедри історії України Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова, *goranihor@gmail.com*

ДЕМУЗ Інна Олександрівна – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії та культури України Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Григорія Сковороди, *demuz_inna@ukr.net*

ЗАБАРА Владислав Володимирович – здобувач кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету, *boat4@ukr.net*

ЗАГОРУЛЬКО Ростислав Олександрович – аспірант кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Тараса Шевченка, *mordre@ukr.net*

ЗАДЕРЕЙЧУК Іван Панасович – кандидат історичних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри соціально-економічних дисциплін Кримського економіко-правового інституту Міжнародного гуманітарного університету, *zadereychuk@rambler.ru*

ЗАМУРА Олена Юріївна – аспірант кафедри історії України Полтавського національного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка, *elena.vorskla@gmail.com*

- ЗАЦЕПІНА Наталя Олександрівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри міжнародного туризму Запорізького національного технічного університету, *nat0575@mail.ru*
- ІВЧЕНКО Олексій Олексійович** – аспірант кафедри архівознавства, новітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Навчально-наукового інституту історії і філософії Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, *son89@mail.ru*
- ІГНАТУША Григорій Олександрович** – студент 4 курсу історичного факультету Запорізького національного університету, *greenm93@yandex.ru*
- ІГНАТУША Олександр Миколайович** – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України, заступник декана з наукової роботи історичного факультету Запорізького національного університету, *ignatusha@yandex.ua*
- ІСАЮК Олеся Ігорівна** – аспірант кафедри давньої історії України та архівознавства Львівського національного університету ім. І. Франка, *isaiuk.o@gmail.com*
- ІЩЕНКО Дмитро Володимирович** – аспірант кафедри історії Національного університету «Києво-Могилянська академія», *dmytro.ishchenko@googlemail.com*
- КАГАНОВ Юрій Олегович** – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри новітньої історії України Запорізького національного університету, *npznu@bk.ru*
- КАЦЕРО Віталій Олександрович** – аспірант кафедри історії слов'ян Донецького національного університету, головний спеціаліст Головного управління взаємодії з громадськістю та у справах національностей і релігій Донецької обласної державної адміністрації, *v.a.katsero@gmail.com*
- КОС-СТАНІШІЧ Лідія** – доктор наук, професор, факультет політичних наук, Університет Загребу (Хорватія), *likos@fpzg.hr*
- КУЦЕНКО Юлія Юрївна** – викладач кафедри всесвітньої історії та історіографії Херсонського державного університету, *julik337@gmail.com*
- ЛЮБАЩЕНКО Вікторія Іванівна** – доктор філософських наук, провідний науковий співробітник Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, *doc_lub@ukr.net*
- ЛЮБИЧЕВ Михайло Васильович** – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії Росії, завідувач Науково-дослідною лабораторією Германо-Слов'янської археологічної експедиції історичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, докторант кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, *gsae@mail.ru*
- МАКАРОВ Руслан Володимирович** – аспірант кафедри нової та новітньої історії Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського, *rmakarov@mail.ua*
- МЕЛЬНИКОВ Євген Олегович** – аспірант кафедри історії України Інституту історії та права Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського, *admelnek@mail.ru*
- МУЗИЧИН Ірина Тарасівна** – аспірант кафедри історіографії, джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін Інституту історії та політології Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, *muziryana@ukr.net*
- ОЛІЙНИК Микола Петрович** – кандидат історичних наук, доцент, докторант кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, *mpoliynyuk@ukr.net*
- ПІДБЕРЕЗНИХ Інна Євгенівна** – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії Чорноморського державного університету ім. Петра Могили, *innaevgenivna@mail.ru*
- ПОЛЯКОВА Лариса Іванівна** – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та правознавства Мелітопольського державного педагогічного університету, заступник голови Приазовської районної державної адміністрації, *kliora2008@rambler.ru*
- ПОПОВ Вячеслав Жанович** – кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології і управління Донецького державного університету управління, *zhanovich@bk.ru*
- ПОТАПОВА Олена Богданівна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка, *bogdan_sumy2007@ukr.net*
- РОМАНЬКО Олег Валентинович** – доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри філософії і соціальних наук Кримського державного медичного університету ім. С.І. Георгієвського, *romanko1976@mail.ru*
- САВЧЕНКО Андрій Володимирович** – аспірант Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського

САВЧЕНКО Світлана Володимирівна – аспірантка кафедри історії України Київського університету ім. Бориса Грінченка, kmpu@kmpu.edu.ua

САЙКО Михайло Миколайович – кандидат історичних наук, доцент кафедри державної служби, історії та політології Буковинського державного фінансово-економічного університету, mihail.saiko@mail.ru

САРНАЦЬКИЙ Олександр Петрович – доктор історичних наук, професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин Запорізького національного технічного університету, tania_sarnatska@mail.ru

СЕМЕНЧА Сергій Якович – викладач історії Дніпродзержинського професійного ліцею

СКОПОВА Олена Іванівна – аспірант кафедри всесвітньої історії Інституту історії, етнології і права Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського, elenascopova@gmail.com

СТЕЛЬНИКОВИЧ Сергій Володимирович – кандидат історичних наук, докторант кафедри історії та етнополітики Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, stel-s@ukr.net

СТЕПАНЧУК Оксана Петрівна – аспірантка Інституту всесвітньої історії НАН України, key_s@ukr.net

ТАТАРЧЕНКО Олександр Борисович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і культури професійного спілкування Херсонського національного технічного університету, obt1980@ukr.net

ТЕВІКОВА Ольга Валентинівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, tevikolya@ukr.net

ТОМАЧЕНКО Олександр Володимирович – аспірант кафедри нової та новітньої історії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, tomachenkosash@mail.ru

ТУПЧІЄНКО-КАДИРОВА Люція Георгіївна – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри документознавства Кіровоградського факультету Київського національного університету культури і мистецтв, kadyrovalg@mail.ru

ТУРЧЕНКО Федір Григорович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри новітньої історії України Запорізького національного університету, Заслужений діяч науки і техніки України, tfg47@mail.ru

ФЕДОРЧЕНКО Олег Володимирович – кандидат історичних наук, в.о. доцента кафедри теорії держави і права, філософії та гуманітарних дисциплін Міжнародного університету бізнесу і права, fedorchenko_ov@ukr.net

ФУРСА Алла Олександрівна – аспірант кафедри дипломатичної та консульської служби Дипломатичної академії України при МЗС України, alla_fursa@ukr.net

ХОМИЧ Інна Миколаївна – аспірантка кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Тараса Шевченка, inna_ho@hotmail.com

ЧЕРВІНСЬКИЙ Андрій Іванович – аспірант кафедри туризму і краєзнавства Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, andrio1@mail.ru

ЧОРНОІВАНЕНКО Інна В'ячеславівна – аспірантка кафедри всесвітньої історії та історіографії Херсонського державного університету, inna_chorn1989@ukr.net

ШОЛОГОН Лілія Іванівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історіографії і джерелознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, clio.pu@gmail.com

ЯДЛОВСЬКА Ольга Степанівна – кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник науково-дослідної частини Запорізького національного університету, yadlovaska54@ukr.net

ЯКУНІНА Катерина Ігорівна – викладач кафедри релігієзнавства Національного університету «Острозька академія», kat-a@i.ua

ЯРМОШИК Іван Іванович – доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету ім. Івана Франка, tryvia@mail.ru

Наукове видання

**НАУКОВІ ПРАЦІ
ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ЗАПОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Випуск XXXIV

Верстка і макетування: Ю.О. Каганов,
О. В. Лисенко

Дизайн обкладинки: А. О. Стужук

*В оформленні обкладинки використано репродукцію картини
російського художника Віталія Уржумова «Муки творчості»*

Контакти:

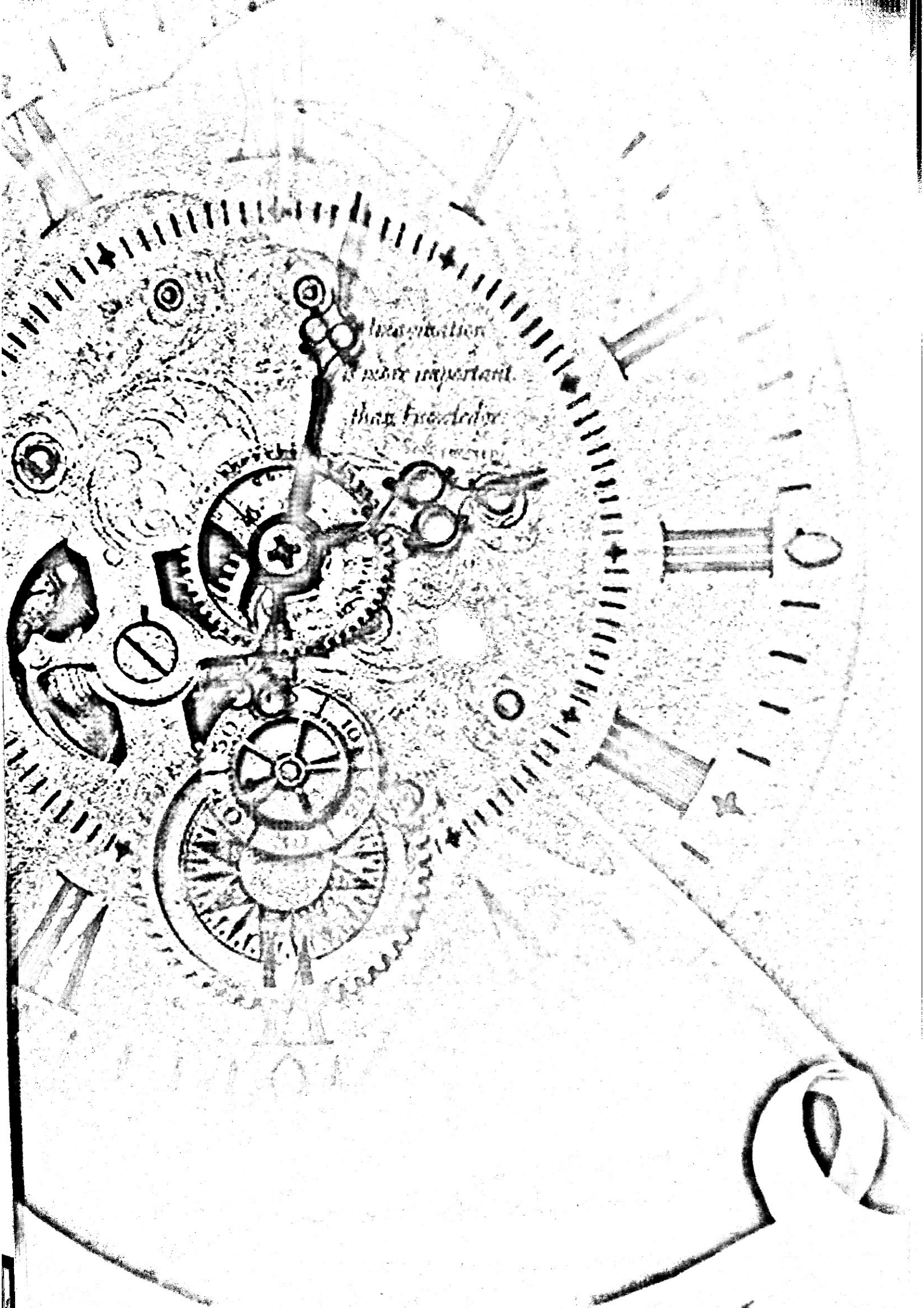
Запорізький національний університет
Історичний факультет
м. Запоріжжя, пр. Леніна, 74, каб. 323
Тел. роб.: (061) 228-76-31, моб.: (050) 456-59-59

E-mail: npznu@bk.ru

Веб-сайт: <http://sites.znu.edu.ua/historySciWorks>

Віддруковано з готового оригінал-макету.
Підписано до друку 17.12.2012 р.
Формат 60х90/8. Папір офсетний.
Друк цифровий. Гарнітура "Arial".
Наклад 200 прим. Умов. друк. арк. 43,7

Видавництво Запорізького національного університету
69600, м. Запоріжжя, МСП-41
вул. Жуковського, 66
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
ДК № 2952 від 30.08.2007 р.



Accuracy
is more important
than beauty